

опозиції або взагалі не входять в порівняльні конструкції з «як», або входять в них при умові, що порівняння проводиться з людиною.

Такої ж інтерес повинен представляти аналіз моделей типу «стало менше» і под., позначаючих інтенсифікацію того іл іншого якості. Тут також можна очікувати значительного перевищення на стороні конструкцій з позитивним опорним прилагательним.

ЛИТЕРАТУРА

1. Которова Е. Г. Проблема міжм'язикової еквівалентності в лексическій семантиці (на основі аналізу російського і німецького мов): дисс. ... доктора філол. наук: 10.02.19 / Которова Єлизавета Георгіївна. – М., 2002. – 259 с.
2. Лайонз Д. Введення в теоретическу лінгвістику / Джон Лайонз. – М.: Едиториал. УРСС, 2010. – 544 с.
3. Лайонз Д. Лінгвістическа семантика: Введення (пер. з англ. Морозов В.В., Шатуновський І.Б.; под ред. Шатуновського І.Б.) – М.: Яз. славян. культури, 2003. – 400 с.
4. Уёмов А.И. Проблема отрицательных определений // Логико-грамматические очерки – М.: Высшая школа, 1961. - С. 59-66.
5. Новиков Л. А. Антиномия в русском языке. Семантический анализ противоположностей в лексике / Л. А. Новиков. – М.: Изд-во Московского университета, 1973. – 292 с.

УДК: 811.124:378

*Балалаєва О.Ю.
(Київ, Україна)*

ЕТИМОЛОГІЯ ЛАТИНСЬКИХ НАЗВ РОСЛИН

У статті розглядається походження деяких латинських назв рослин, наводиться їх класифікація за інформативним компонентом.

Ключові слова: *етимологія, ботанічна номенклатура, латинська мова.*

В статті розглядається походження деяких латинських назв рослин, наводиться їх класифікація за інформативним компонентом.

Ключевые слова: *этимология, ботаническая номенклатура, латинский язык.*

The article deals with etymology of some Latin names of plants, their classification by informative component is given.

Key words: *etymology, botanic nomenclature, Latin language.*

Як відомо, основною таксономічною категорією біологічної систематики є вид [1:65]. Латинські назви видів рослин є біноміальними, тобто вони складаються з двох слів: назви роду і видового епітета [2:22].

© Балалаєва О. Ю., 2011

Латинські ботанічні назви поділяються на індиферентні та інформативні [3:160]. Індиферентними називаються терміни, утворені від власних назв: імен та прізвищ учених (переважно ботаніків) та видатних людей. Наприклад: рід *Linnaea* (Ліннея) названо на честь шведського природознавця К. Ліннея; рід *Nicotiana* (Табак) – на честь французького посла Ж. Ніко, який надіслав насіння цієї рослини до Парижу. До індиферентних належать також назви, утворені від міфологічних імен. Наприклад: назву *artemisia* “полин” дано рослині на честь грецької богині Артеміди; назву *centaurea* (*kentaurea*) “волошка” – на честь кентавра Хірона, який лікував різні хвороби за допомогою цілющих рослин.

Як видовий епітет досить часто вживаються епоніми – іменники у формі Gen. Sing. або прикметники, утворені від власних назв: *Triticum Timopheevii* – Пшениця Тимофєєва, *Secale Vavilovii* – Жито Вавилова.

Інформативними називаються терміни, які не тільки вказують на таксон, а й містять у собі певну інформацію про рослину: її форму, колір, розмір, географічне поширення, екологічне середовище зростання та ін. Інформативними можуть бути як родові назви, так і видові епітети. Часто біномінальна назва виду рослини є комбінацією різних за характером ознак інформативних компонентів.

Інформативні назви рослин за характером ознак, які вони відображають, можна умовно поділити на ряд груп. У даній статті назви рослин класифіковано за першим інформативним компонентом: якщо інформативними є і родова назва, і видовий епітет – пріоритет надавався назві роду; якщо родова назва є індиферентною – розподіл здійснювався за інформативністю видового епітета.

1. Назви, що вказують на морфологічні ознаки рослин:

а) будову або форму рослини або окремих її частин:

Trifolium arvense – Конюшина польова

Іменник *trifolium* походить від лат. *tri-* “три-” і *folium* “листок”, що вказує на будову листка за характером розчленування [4:116]. Видовий епітет виражений прикметником *arvensis, e*, утвореним від лат. *arvum, i n* “поле”.

Cucurbita pepo – Гарбуз звичайний

Іменник *cucurbita* походить від двох латинських слів: *cucumis, eris n* “огірок” та *orbitus, a, um* “круглий”, і дослівно перекладається як “круглий огірок” (гарбуз та огірок належать до однієї родини). Як видовий епітет вжито грецьку назву рослини *pepo* “гарбуз”.

Rumex confertus – шавель кінський

Rumex є давньою назвою щавлю, яка, можливо, пов’язана з лат. *rumex, icis m* “дротик, металний спис з коротким ратищем” через гостру форму листя рослини. Як видовий епітет вжито діеприкметник *confertus, a, um* “скупчений, зібраний”, що вказує на густі суцвіття щавлю.

Capsella bursa-pastoris – Грицики звичайні

Назва *capsella* перекладається як “коробочка” (зменшувальне від *capsa* “коробка, ящик”). Складений видовий епітет *bursa-pastoris* перекладається як “сумка пастуха”: трикутна форма плодів цієї рослини нагадує торбинку пастуха (пор. рос. назву рослини: Пастушья сумка).

Більш поширеними є назви, які містять інформативні видові епітети, що вказують на будову або форму рослини, такі як: *latifolius* (*platyphyllus*) “широколистий”, *diversifolius*

(*heterophyllus*) “різнолистий”, *multiflorus (polyanthemus)* “багатоквітковий”, *diffusus* “розлогий” та ін.

б) колір:

Rosa canina – Шипшина собача

Назва *rosa* походить від грецьк. *rhodon* “шипшина, троянда”, яке пов’язане з кельт. *rhodd* “червоний”. Як видовий епітет вжито прикметник *caninus, a, um* (від лат. *canis* “собака”) із зневажливим відтінком: цей вид шипшини відносно не багатий на вітаміни.

Laurus nobilis – Лавр благородний

Назва *laurus* пов’язана з кельт. *blavr* або *lauer* “зелений”: лавр – це вічнозелене дерево. Епітет *nobilis* дано рослині тому, що у Стародавньому Римі лавровими вінками та гілками нагороджували переможців і героїв.

Більш поширеними є назви, які містять інформативні видові епітети, що вказують на колір рослини або окремих її частин, такі як: *albus, a, um* “білий”, *luteus, a, um (flavus, a, um)* “жовтий”, *ruber, bra, brum* “червоний” та ін.

в) смак або запах:

Allium saera – Цибуля ріпчаста

Allium (alium) є давньою латинською назвою часнику (цибуля і часник належать до однієї родини). Іменник *allium* походить від кельт. прикметника *all* “пекучий”: часник має гострий, пекучий смак. Можливо, також є зв’язок з лат. дієсловом *halare* “пахнути” (*halium* → *alium*), оскільки рослина має сильний характерний запах. Як видовий епітет вжито іменник *saera, aef* “цибуля”, який походить від кельт. *cap(cep)* “голова”: цибулина має кулясту форму.

Capsicum annuum – Перець однорічний, або стручковий

Іменник *capsicum*, можливо, є похідним від грецьк. дієслова *kapto* “кусаю, пеку”: перець має гострий, пекучий смак.

2. Назви, що відображають географічне поширення або батьківщину рослини:

Armeniaca vulgaris – Абрикос звичайний

Іменник *arneniaca, aef* походить від прикметника *armeniacus, a, um* “вірменський”: плоди цього дерева уперше потрапили до Риму з Вірменії. Пліній називає плоди абрикоса *prunum armeniacum* “вірменська слива” [5:8]. Видовий епітет *vulgaris* утворено від лат. *vulgus* “народ, простолюд”.

Більш поширеними є назви, які містять інформативні видові епітети, що вказують на географічне поширення рослини, такі як: *europaeus, a, um* “європейський”, *orientalis, e* “східний”, *chinensis, e* “китайський” та ін.

3. Назви, що вказують на час появи (цвітіння) рослини:

Calendula officinalis – Календула лікарська

Назва *calendula* походить від лат. *Calendae* “календи, назва першого дня місяця” і пов’язана з тим, що рослина цвіте протягом тривалого часу.

Chelidonium maius – Чистотіл великий

Назва *chelidonium* походить від грецьк. *chelidon* “ластівка”. За спостереженнями давніх греків, рослина з’являється, коли прилітають ластівки, і відмирає, коли вони відлітають у вирій. У Діоскріда є ще одне міфологічне пояснення цієї назви: “Кажуть, що коли пташеня ластівки спігне, мати приносить у дзьобі цю траву і великує його” [6:35]. Як видовий епітет вжито форму вищого ступеня прикметника *magnus, a, um* “великий”.

Серед видових епітетів, що вказують на час появи (цвітіння) рослини поширеними є такі: *aestivalis*, *e* “літній”, *vernalis*, *e* “весняний” та ін.

4. Назви, що вказують на практичне значення рослин:

Найбільш численними у цій групі є назви, в яких знайшли відображення цілющі властивості рослин, напр.: *althaea* “алтей” (від грецьк. *althos* “лікарський засіб”), *salvia* “шавлія” (від лат. *salvus* “здоровий”), *solanum* “паслін” (від лат. *solamen* “утіха, заспокоєння”: за наркотичною та знеболювальною дією більшості видів), *sanguisorba* “родовик” (від лат. *sanguis* “кров” і *sorbere* “вбирати, поглинати”). Часто як видовий епітет вживається прикметник *officinalis*, *e* “лікарський” (від лат. *officina* “аптека, майстерня”).

Зустрічаються також назви, в основі яких лежать інші властивості рослин, що зумовили їх практичне використання:

Triticum vulgare – Пшениця звичайна

Давня латинська назва рослини *triticum* походить від дієприкметника минулого часу *trititus*, *a*, *um* “розмелений, розтертий”, утвореного від дієслова *terere* “терти, молоти, товкти”: з давніх часів із зерна пшениці мололи борошно.

Linum usitatissimum – Льон звичайний, довгунець

Іменник *linum* є латинізованим варіантом грецьк. *linon*, яке походить від кельт. *lin* “нитка”: з стеблин льону виготовляли нитки. Як видовий епітет вжито прикметник у найвищому ступені *usitatissimum* “найзвичайніший” (від *usitatus*, *a*, *um* “звичайний”).

Atropa belladonna – Беладонна звичайна

Родова назва є індіферентною: К. Лінней назвав рід *Atropa* на честь однієї з парок грецької міфології Атропи, яка перерізала нитку життя кожної людини (більшість рослин цього роду дуже отруйні). Іменник *belladonna* походить від італійських слів: *bella* “красива” і *donna* “жінка”. У давнину жінки користувалися соком цієї рослини як косметичним засобом: ним натирали щоки як рум’янами та закапували його в очі, від чого зіниці розширювалися, а самі очі здавалися більшими та блискучими.

Lavandula officinalis – Лаванда лікарська

Назва *lavandula* походить від лат. *lavare* “мити”: з давніх часів лаванду використовували як ароматизатор при купанні.

Viburnum opulus – Калина звичайна

Іменник *viburnum*, *i n* походить від лат. *viere* “плести, вити”: з молодих гнучких гілок рослини плели кошики. Іменник *opulus*, *i f* – давня латинська назва клена (листя калини нагадує листя клена).

Проведене дослідження (всього проаналізовано близько 120 лексичних одиниць) дозволяє зробити висновок, що більшості латинських біномінальних назв видів рослин містять інформативний видовий епітет. Родові назви рослин можуть бути як індіферентними, так і інформативними. Досить часто назва виду являє собою комбінацію різних за характером ознак інформативних компонентів, які відображають морфологічні особливості рослин, їх географічне поширення або екологічне середовище зростання, час появи або цвітіння, практичне значення та ін. Більшість інформативних назв є мотивованими, вони мають досить прозору внутрішню форму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закалюжний М.М. Латинська мова : підручник для студентів біологічних спеціальностей вищих навчальних закладів / М.М. Закалюжний. – К. : Либідь, 2003. – 367 с.
2. Чопик В.І. Латинська ботанічна номенклатура : навч. посібник / В.І. Чопик, А.В. Єна. – К. : РВЦ “Київський університет”, 1996. – 57 с.
3. Гриценко С.П. Латинська мова для студентів-агробіологів : навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / С.П. Гриценко, О.Ю. Балалаєва – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 383 с.
4. Светличная Е.И. Этимологический словарь латинских ботанических названий лекарственных растений / Е.И. Светличная, А.И. Толоч. – Х. : Золотые страницы, 2003. – 288 с.
5. Минц И.П. Этимологический словарь лекарственных растений / под ред. А.Ф. Гаммерман. – Л. : Изд. Ленингр. хим.-фарм. ин-та, 1962. – 54с.
6. Каден Н.Н. Этимологический словарь научных названий сосудистых растений, дикорастущих и разводимых в СССР / Н.Н. Каден, Н.Н. Терентьева. – М. : Изд. МУ, 1979. – 267 с.